

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен “доктор” по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.8. Икономика; научна специалност
Икономика и управление

Автор на дисертационния труд: Надире Локу, задочен докторант към катедра „Икономика“ при Аграрен университет, гр. Пловдив.

Тема на дисертационния труд: Оценка на бизнес средата за развитие на аграрния сектор в Република Косово

Рецензент: проф. д-р Иван Димитров Пенов, Аграрен Университет - Пловдив, катедра „Икономика“; област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.8. Икономика; научна специалност „Икономика и управление“, определен за член на научното жури със заповед № РД-16-665/ 01.07. 2019 год. от Ректора на АУ.

1. Кратко представяне на кандидата

Докторантът Надире Локу е родена на 10.02.1978. През 2011 завърши Университета в Прищина специалност психология –бакалавър, а 2014 получава магистърска степен по мениджмънт от колежа “Gjilani” – Gjilan, Косово. От 2018 е зачислена като задочен докторант, към катедра „Икономика“, Аграрен университет - Пловдив. От 2015 работи за Европейски колеж st. „Gustav Mayer“ в Прищина, където преподава

въведение в маркетинга и Организационно поведение.

2. Актуалност на проблема

Селското стопанство е важен отрасъл за икономиката на Косово. То създава около 14% от брутния вътрешен продукт, а също така изпълнява социални функции. Развитието на отрасъла обаче е бавно и нестабилно, производствените разходи са високи, а прилаганите технологии не са на нивото на съвременните изисквания. Неразвитият пазар на земеделските земи и недостатъчните инвестиции ограничава възможността за адаптиране на производствените структури. В тази връзка оценката на бизнес средата в която аграрния сектор се развива е важна предпоставка за преодоляване на предизвикателствата пред отрасъла и повишаване на икономическия растеж.

3. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване

Цел: „.....да се проучат, идентифицират, анализират и оценят характеристиките и основните аспекти на агро бизнес средата в Косово, въз основа на което да се наблюдат възможности за нейното подобряване, позволяващи разгръщане потенциала на сектора и свързаните с него отрасли и дейности.“

Задачи: Задачите които докторанта си поставя са в пряка връзка с целта на изследването а именно:(1) Проучване на теоретичните аспекти за изследване на бизнес средата; (2) Изясняване особеностите на бизнес средата в аграрния сектор; (3) Избор на методичен подход и инструментариум за набиране, обработка и анализ на информация; (4) Анализ на условията и факторите на бизнес средата в аграрния сектор; (5) Идентифициране на възможностите за развитие на аграрния сектор; (6) Идентифициране на предизвикателствата, възпиращи развитието на

агарния сектор; (7) Разработване на препоръки за преодоляване на предизвикателствата и създаване на предпоставки за формиране на постабилна бизнес среда.

Основна теза: Благоприятната бизнес средата, стабилността и предвидимостта на външната макро среда влияят позитивно върху аграрния сектор и създават предпоставки за бъдещото му развитие.

Методи на изследването: Основният методичен подход използван в изследването е адаптиран за нуждите на изследването PEST анализ (анализ на политическата, икономическата, социокултурната, и технологичната косвени среди). За анализ на информацията и данните са използвани аналитични методи, синтез, индукция и дедукция, сравнителен, монографски, анкетен и статистически методи. Съпоставянето се използва при теоретичния преглед на литературните източници, и при предложените производствени и институционални решения за подобряване на агробизнес средата в Косово. SWAT анализа е използван за структуриране на резултатите от изследването и извеждане на възможностите и заплахите.

Източници на информация: В изследването са използвани данни от: (1) Евростат, (2) ФАО, (3) FADN, (3) Статистический агентство на Косово (3) Анкетно проучване.

Обем на извадката Извадката включва 250 фирми, информацията от които е събрана чрез преки интервюта. 15% от фирмите са посетени и втори път, за уточняване на информацията. Анкетата включва 46 въпроса, осигуряващи информация за интервюирания и фирмата; данъчни и финансови въпроси; оценка на бариери пред правенето на бизнес.

Целта на изследването е ясно формулирана. Задачите, които докторанта си поставя, водят до постигането на поставената цел. Методите на изследването съответстват на поставените задачи. Въпреки че

извадката не е представителна от статистическа гледна точка, тя съдържа достатъчно наблюдения за осигуряване на сравнително добра картина на изследваните процеси.

4. Онагледеност и представяне на получените резултати

Дисертационният труд е в обем от 201 страници от които: теоретична част - 36 страници; аналитична част - 93 страници; конструктивна част – 34 страници; изводи и препоръки – 7 страници; литература - 13 страници. В текста са включени 24 таблици, 52 фигури и 1 приложение. Използвани са 142 литературни източника. Дисертационният труд е добре структуриран и включва всички необходими елементи.

5. Обсъждане на резултатите и използвана литература

Дисертационният труд включва: списъци на таблиците, фигуурите и съкращенията; увод, три глави, заключения, препоръки, списък на използваните литературни източници.

В увода са представени: актуалността на проблема; целта и етапите на работа; предмета и обекта на изследването; основната теза и методите на изследването.

Първа глава е теоретична. Разгледано е значение на земеделието за икономиката в Косово. Дискутирани са същност и съдържание на бизнес средата. Изведени са основните характеристики на външната бизнес среда и особеностите на бизнес средата в аграрния сектор. Главата завършва с изложение на методиката за изследване на бизнес средата на аграрния сектор.

Втора глава е емпирична и в нея първо са разгледани макроикономическите основи на бизнес средата в Косово, като е налегнато на политическа, икономическа и финансова среди. Второ, анализирана е

бизнес средата в аграрния сектор. Дискутирано е развитието на основните сектори в селското стопанство, като е налегнато на растениевъдството и животновъдството. Трето, разгледана е ролята на аграрна политика и подкрепа за земеделието. Изследвани са структурата и ефекта на общите мерки и мерките за развитие на селските райони. Обърнато е внимание и на застрахователните възможности и управление на риска в отрасъла. Четвърто, представени и анализирани са резултатите от направеното анкетно проучване.

Трета глава е конструктивна. Разгледани са възможностите за: преодоляване на финансовите предизвикателства и оптимизиране на фискалната политика; подобряване на законодателството и институционална среда; промени в демографска политика и инфраструктура.

6. Приноси на дисертационния труд

Представената работа е завършен изследователски труд. Качествата и обема на разработката е достатъчен. Споделям приносите, които кандидатът е посочил в автореферата. Научно-теоретични приноси: Адаптиран е методичен подход за анализ на бизнес средата в аграрния сектор и е приложен за изследване на ситуацията в Косово. Очертани са възможностите за подобряване на бизнес средата чрез промени в политиките, финансите, сива икономика, фискална политика, законови пречки, институционална среда, демографска политика, инфраструктура, други. Практико-приложни приноси: Анализирана е макросредата, влияеща върху аграрния сектор и бизнес средата в секторите растениевъдство и животновъдство; изследвано е въздействието на аграрната политика. На тази база е направен SWOT анализ.

7. Критични бележки и въпроси

Основната критика към работата е във връзка с използването на набраната информация от анкетното проучване. Размера на извадката е достатъчно голям и от него могат да се извлекат много интересни изводи.

Например, на фигури 23 и 24, е показана информация за източниците на инвестиции и достъпа до кредитиране. Според тази информация фирмите са използвали основно собствени средства за инвестиции поради високия лихвен процент и сложните процедури при кредитирането. Изводът който можем да направим е, че финансовите пазари в страната не са развити и това би забавило икономическия растеж. С помощта на информацията от другите въпроси, може да се анализира какъв тип фирми имат и какъв тип нямат достъп до кредитиране и подпомагане и на тази база да се прогнозира структурата на отрасъла в бъдеще.

Дисертанта разчита и базира повечето от изводите си на информация от централизираните източници и не е откроила ясно интересните резултати от направеното анкетно проучване.

Препоръчвам на дисертанта в бъдещата си работа, да разчита повече на собствено събраната информация. Събраната чрез анкети и интервюта информация разкрива важни детайли за разбирането на процесите при икономики на прехода.

Към дисертантът имам следните въпроси:

1. Какво ни казва за състоянието на трудовия пазар информацията, че 53% от фирмите наемат за персонал предимно роднини или по препоръка на приятели?
2. Ако процесите в Косово продължат да протичат по-същия начин както сега, как това би се отразило на структурата на земеделието в бъдеще?

3. Благоприятна ли е бизнес средата в Косово, както е формулирано в основната теза?

8. Публикувани статии и цитирания

Представени са 8 публикации свързани с дисертационния труд в съавторство. Публикувани са съответно в 3 списания: Asian Economic and Financial Review; Journal of Engineering Research and Applications; Academic Journal of Business, Administration, Law and Social Sciences (AJBALS). Пет от публикациите са от участие в конференции и публикувани в специални издания.

Представеният автореферат отразява обективно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на качеството на работата, приложените различни методи на изследване, извършеното анкетно проучване, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на Аграрния университет за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя ПОЛОЖИТЕЛНО.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури също да гласува положително и да присъди на Надире Локу образователната и научна степен “доктор” по научната специалност „Икономика и управление”.

Дата 26.07.2019

гр. Пловдив

РЕЦЕНЗЕНТ:

.....

(проф. д-р. Иван Пенов)